

ли розмір неустойки значно менший збитків, тобто вона не виконує а ні штрафної, а ні компенсаційної функції, що змушує кредитора звертатися до суду із додатковою вимогою про досягнення збитків за умови їх доведеності.

Список літератури:

1. Граве К.А. Договорная неустойка в советском праве. М., 1950. 2. Відомості Верховної Ради України. 1995. №20. Ст.143. 3. Офіційний вісник України. – 1998. №14. Ст.568. 4. Відомості Верховної Ради України. 1997. №5. Ст.28. 5. Богданов Е.В. Договор в сфере предпринимательства. Харьков, 1997. 6. Савицькі Ф.К. Обязательственное право. М., 1876. 7. Нам К.В. Убытки и неустойка //Актуальные проблемы гражданского права. М., 1998.

В.В. Луць, д-р юрид. наук

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДОГОВІРНОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В період переходу економіки України на ринкові засади незмірно зростає роль цивільно-правових договорів, заснованих на юридичній рівності, вільному волевиявленні та майновій самостійності їх учасників. Проте нинішній стан законодавства, що регулює договірні відносини у різних сферах економічного та духовного життя суспільства, вже не повною мірою відповідає потребам сьогодення.

Це стосується, насамперед, основного акту у сфері цивільного права – Цивільного кодексу Української РСР (1963 р.). Не кажучи вже про наявність у ньому положень (виразів), заідеологізованих в «добу соціалізму», вже не співзвучних сучасним реаліям (типу «період будівництва комунізму», «правила соціалістичного співжиття» тощо). Слід зазначити, що норми багатьох його договірних інститутів або втратили чинність, або є малопридатними для регулювання відносин за участю суб'єктів підприємства.

З огляду на відсутність в українському законодавстві нормативних актів, що стосуються деяких важливих сфер договірних відносин (поставка, будівельний підряд, проектно-розвідувальні роботи, річкові перевезення тощо), відповідно до Постанови Верховної Ради України від 12 вересня 1991 р. у цих сферах продовжують діяти акти законодавства колишнього Союзу РСР.

Звичайно, що в ході економічних реформ в Україні поступово заповнюються прогалини в правовому регулюванні окремих видів договірних відносин. Одні з договорів знаходять закріплення на рівні міжнародних конвенцій (наприклад, про договори міжнародної купівлі-продажу товарів) або міждержавних угод СНД (наприклад, про загальні умови поставок товарів між організаціями держав-учасниць СНД); другі – на законодавчому рівні (про заставу, про оренду державного і комунального майна, лізинг, оренду землі тощо); треті – на рівні указів Президента (наприклад, про бартерні операції у зовнішньо-економічній діяльності); четверті – на рівні постанов Уряду (наприклад, щодо надання населенню послуг з водо-, теплопостачання і водовідведення тощо), ще інші – на рівні актів Національного банку України, центральних міністерств і відомств (наприклад, щодо розрахунків за реалізовану споживачам електричну енергію, про

умови укладення (переукладення) угоди щодо проведення підготовки об'єктів до приватизації тощо). Більшість договорів має багаторівневу систему правового регулювання (закони, постанови уряду, акти міністерств тощо), що обумовлюється важливістю або складністю тих чи інших договірних зв'язків, компетенцією органів, які затверджують відповідні нормативні акти, та іншими чинниками.

Найбільш прийнятним та доцільним було б закріплення договірних видів або найголовніших вихідних положень про них у нормах Цивільного кодексу, які могли б, при необхідності, деталізуватись та конкретизуватись у підзаконних актах – указах Президента чи постановах Уряду. Саме таку систему регулювання договірних відносин пропонується встановити за проектом нового Цивільного кодексу України від 25 серпня 1996 р.

Проект нового ЦК України вигідно відрізняється від чинного ЦК тим, що в ньому загальні положення про договори виділені в підрозділ 2-ий, в якому визначено поняття договору, свобода його укладення, введено поняття публічного, попереднього та установчого договорів, договору приєднання, детальніше викладено правила про укладення, зміну і розірвання договорів. Але, як нам здається, загальні положення про договір повинні не слідувати загальним положенням про зобов'язання (поняття і сторони, виконання, забезпечення виконання зобов'язань, відповідальність за їх порушення, припинення зобов'язань тощо), а передувати їм, бо договір – це одна з головних підстав виникнення, зміни і припинення зобов'язань. Крім того, зміна осіб в зобов'язанні (уступка вимоги і переведення боргу), а також спеціальні способи забезпечення зобов'язань (застава, порука, задаток, гарантія тощо) також мають договірну природу. Як видно з проекту ЦК, загальні положення про зобов'язання сформульовані в ньому так, що вони більшою мірою розраховані саме на договірні зобов'язання і меншою – на позадоговірні. Можливо, доцільно було б розробити загальні положення про договірні і окремо – про позадоговірні зобов'язання, хоч як загальна категорія «зобов'язання» втілює в собі загальні риси, властиві і договірним, і позадоговірним зобов'язанням.

В проекті ЦК зберігається науково обґрунтована і життєво перевірена система розташування окремих видів договірних зобов'язань залежно від правових результатів, досягти яких намагаються сторони, укладаючи той чи інший договір.

Повнішої регламентації набувають ті інститути договірного права, які раніше віддавались на «відкуп» загальносоюзному законодавству (постачання, перевезення, страхування, будівельний підряд тощо). Отже, зберігається певна наступність у розвитку договірного права, здосконалюються існуючі та закріплюються нові його інститути, спрямовані на розвиток ринкових відносин (ренти, лізингу, довірчого управління майном, франчайзингу, факторингу тощо).

З огляду на здійснювану зараз кодифікацію цивільного законодавства, а в його складі інститутів договірного права, не можна визнати обґрунтованою висловлену у нашій пресі пропозицію (Б.Ландика) про вилучення з проекту Цивільного кодексу і перенесення в Господарський (комерційний) кодекс норм (статей), які стосуються регулювання відносин (в тому числі договірних) з участю господарюючих суб'єктів. Звичайно, го-

сподарські або підприємницькі договори мають певні особливості, обумовлені специфікою підприємницької діяльності їх суб'єктів. Але на ці договори поширюються загальні положення цивільного (договірного) права, тому відрив їх від аналогічних за правовою природою та економічною суттю договорів з участю фізичних осіб (не підприємців) є штучним і нецільним.

В подальшому удосконаленні та розвитку договірному праву не можна не враховувати уніфікацію правових систем, завдяки якій відбувається стикування та взаємодія національного законодавства різних країн з метою спрощення міжнародних відносин, зняття перешкод у міжнародному обороті товарів, капіталів і робочої сили. Прискоренню цих процесів сприяє діяльність численних міжнародних організацій по уніфікації міжнародного права, зокрема, підготовка проектів багатосторонніх договорів про уніфікацію правових норм у сферах міжнародної купівлі-продажу, транспорту, туризму, факторингу, лізингу та інших у рамках Міжнародного інституту уніфікації приватного права (УНІДРУА). В реформуванні цивільного законодавства України в сучасних умовах повинні якомога повніше враховуватись зазначені міжнародно-правові документи з уніфікації окремих видів договорів, а також розроблені у рамках УНІДРУА Принципи міжнародних комерційних договорів.

П.Д. Гуїван

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕЛЕКТРИЧНОЮ ЕНЕРГІЄЮ В УКРАЇНІ

Соціальний характер Української держави найбільш чітко виражений в ст.3 Конституції. До головних соціально-економічних прав, що гарантуються державою, на думку багатьох спеціалістів, відноситься і право на забезпечення електричною енергією.

Характерною рисою процесу забезпечення електричною енергією є те, що він складається з низки самостійних цивільно-правових діянь (правочинів), які регулюються різними за нормативною силою правовими актами. При цьому суб'єкти вступають в договірні відносини з купівлі-продажу, постачання, передачі електричної енергії, а також в інші взаємини, пов'язані з її використанням. Ці відносини мають вигляд однорідних конкретно-економічних взаємозв'язків, що мають за мету задоволення їх учасниками власних економічних інтересів відповідно до ст.ст. 1, 2, 5 Закону України «Про підприємництво».

Угоди, пов'язані з забезпеченням електричною енергією, мають вищий ступінь складності порівняно з іншими договорами. Їх виконання потребує цілого комплексу додаткових дій, в тому числі безпосередньо не пов'язаних з процесом енергозабезпечення, наприклад, придбання ліцензії, здійснення додаткових витрат на охорону ліній, станцій, тощо. Це викликає необхідність визначати в договорі на постачання електричною енергією окремі умови, яких немає в інших угодах.

Під час доставки електроенергії від виробника до споживача послідовно здійснюється її виробництво, постачання споживачу і використання останнім. Таким чином, процес доставки електроенергії не є одноактним діянням, а може бути розділеним на сукупність послідовних дій: